

MIJO KOVAČIĆ: SAM MEĐU SLIKAMA

/POKUŠAJ REKONSTRUKCIJE DUHOVNE BIOGRAFIJE/

UVODNA NAPOMENA

Tekst koji slijedi nastajao, je, zapravo, dvadesetak godina Toliko traje moje druženje, prijateljevanje i suradnja s Mijom Kovačićem, "čarobnjakom pigmenta" iz Gornje Šume, koji je na podlozi zavičajne građe uspio sagraditi jedan od najkompleksnijih likovnih sustava u naivnoj umjetnosti, štoviše, bilo koji peterolist velikana u okviru ovog nedovoljno istraženog, no nezaobilaznog fenomena današnjice, uključit će i njegovo ime. Poslije majstora Generalića, on ima ponajviše sljedbenika i najširi recepcijski krug među slikarima, a potom i likovnom publikom na gornjohrvatskom prostoru.

Rođen 5. kolovoza 1935. godine na mjestu gdje će trajno "pustiti korijen", prošao je uobičajeni put seoskog mladića: prekinuto školovanje, vojska, ženidba, zasnivanje obitelji, težak rad, razmišljanje i sanjarenje o drugačijoj realnosti, ljubav za slikarstvo uz uobičajenu prepreku: "Nije bilo prilike da nešto pokažem". U prijevodu, to će reći: nisam imao učitelja, papira, stakla, boja ni kistova, vremena, privatnosti, poticaja, ništa osim želje i trajne zaokupljenosti, koja je prije ili kasnije morala buknuti, da ne sagori čovjeka iznutra, sve do temelja.

Presudio je kratak susret s Generalićem, blizina Hlebina i uspjeh što je već na prvim slikama bio kadar točno oslikati prizor: drvo, arhitekturu, prostorne odnose, ljudski lik. Prve su slike sive, zagasite, škrte, na izložbi godine 1954. u Koprivnici srest će svoje kolege po sudbini i sklonosti i već tada se odrediti u estetičkom smislu: "Cijenio sam slikare koji su imali razvijenu maštu i mogli stvoriti više od onog što je bilo vidljivo, barem duplo". Fantazijski unos i blistavi kolorit postat će, tijekom vremena, najjače slikarsko dostignuće Mije Kovačića.

Vanjski je okvir Kovačićeve karijere naširoko poznat: ustrajao je na svom "barokiziranom" stilu, šireći tematsku lepezu od bukolike poljskih radova, seoskih blagdana i svečanosti, do portreta, mrtvih priroda, religioznih, alegorijskih i kataklizmičkih kompozicija. Dugo vremena gotovo je opsesioniran masovnim scenama, te stvara groteskne likove i fizionomije, akromegaličnih udova, "kavkaskih" crta, inzistirajući na prikazima bolesti, ružnoće i deformiteta: to su ljudi "samljeveni" u žrvnju života, satrti teškim radom i brigama. Tračak ljepote probija se tu i tamo, uvođenjem ženskih likova (pretežito aktova) u pojedine "masovke", te izdvajanjem scena odmora i opuštenosti, kada se uglavnom pred gledateljevim očima odvija udvaranje ili ljubav u polju. No, priroda je u ovog slikara uvijek bila lijepa, savršena, umivena i očišćena, viđena danju kroz brušeni smaragd, a noću kroz najprizmatičniji ametist. Jutra, podneva i večeri u livadama i žitu, uz vodu i od trsjem, spadaju u vrhunce hrvatskog pejzažnog slikarstva našega doba.

Taj i takav Kovačić dospio je u brojne privatne zbirke i rep reprezentativne muzejske postave. Mnogo je putovao, skupljao radove drugih, sklapao prijateljstva. Bilo je tmurnih oblaka u osobnom i obiteljskom

životu, preteških gubitaka. Povlačio se, malo izlagao, odbijao kupce. Drugi su objavljivali monografije, on je odmahivao rukom. Nije mu bilo do mišljenja drugih, do vanjskih priznanja, novca niti slave. Sve se nekamo rasulo: poznanici, posjetitelji, vrijeme, svijet trošnih predmeta. Da bi ozdravio, ujezgrio se, dospio do najdubljeg sebe, odlazio je u prirodu, i tamo tražio odgovore i odgonetke. Kao i mnogi prije njega, shvati je **Emersonovo** pravilo: *"Priroda je podjednako prilagođena na našu snagu, kao i naše slabosti"*.

Nakon trogodišnje stanke, vratio se najboljem što posjeduje: svojim slikama, tišini radionice, prožete vonjem terpentina i drvenih okvira. Slika mnogo, vraća se izvorima: boja mu je sve mlađa, svježija, "jestivija", gotovo do fizičkog osjeta. Uvijek je (barem) tri koraka naprijed u zamislama, i govori kako "ima ideja tri godine unaprijed".

O svojim slikama razmišlja na način pučkoga filozofa, no i vrlo osviještenog zanatlije, koji "ad hoc" rješava složene tehničke probleme. Reći će: *"Kad radim na slici, vidim raspored boja, gdje će biti svijetla i tamna polja. Rješavam dio po dio slike. A kad počnem, odjednom mi se javi drugo rješenje, ili nekoliko njih. Nosim po pet slika u glavi. Slika rađa drugu sliku. U mladosti sam imao ideja, a malo snage. Mučio sam se sa suvišnim detaljima. Zrelo doba donijelo mi je novi vid: imao sam boje i prije, ali ih nisam gledao niti sparivao na taj način, pa nisam mogao ovako slikati"*.

Složili smo se da upravo ti "radovi novog vida" predstavljaju najbolji način da se dopre do njegovih zamršenih, šutnjom obavijenih unutrašnjih prostora i prolaza. Odabrali smo deset slika, koliko ima prstiju na ruci, pa je majstor s prekidima govorio o njima, bez nakane da svoja tumačenja nametne kao ultimativna. Mene osobno, nit njegove priče povukla je kao nevidljiv konac: nemam što dodati tom sočnom, jezgrovitom kazivanju. Čini mi se da je pokušaj rekonstrukcije duhovne biografije uspio. Odavde bi valjalo krenuti dalje i dublje, sa srdačnom preporukom za istraživače otvorena uma i prijemčiva srca.

KAO PRSTI NA RUCI: DESET SLIKA ZA PAMĆENJE

1. Opći potop (1974.)

Mnogi su ljudi slikali Opći potop. Zanimala ih je Noina arka, ideja spasa. Ja sam Nou podigao gore, iznad svih, kao vidovita čovjeka. On je poseban. Čuči u drvenoj posudi, čeka ono što se mora dogoditi. Životinje osjećaju nemir, muči ih predošjećaj nesreće. To ih raspinje i tjera u bijeg. Iz zemlje je izmilla kornjača, kao neko drevno božanstvo. Ona nosi na sebi simbole Sunca, Mjeseca, svemira. Čovjek čita Bibliju, vidi u njoj Božje opomene: ali glava mu je prazna, jer pouka nije došla do svijesti. Ima mnogo ilustriranih poslovice. Recimo: To je potop bez vode, jer "čovjek se može utopiti i na suhom". Onaj koji će biti obješen, ovdje nosi znak svoje sudbine: vrane će mu mozak kljuvati. Drugi, koji nosi na glavi lubanju, opsjednut je mislima o smrti. Njemu je nemoguće vidjeti svjetlo, u kome stoji i poruka nade: *"Nije sve završeno, još je moguće doseći spas!"*.

Trojica razgovaraju o sudbini: tko će trpjeti poput Isusa (čavao mu je već zabijen u nozi!), tko se pak spasiti, mudrošću ili lukavstvom. Četvrti, pored njih, pao je u proročki trans: on komunicira s drugim svijetom. Ljubavni par sjeo je da podijele kruh i ljubav, svoju posljednju večeru. Oni ne vjeruju obmanama. Na desnoj strani slike su mrtvi, koji čekaju iskupljenje. Posve izjednačeni u smrti, stavljeni su "svi u isti koš". S lijeva nadiru vjerske sekte, koje propovijedaju spas samo za svoje sljedbenike: neki su već izgradili čamce, nadajući se da će ih propast mimoići. Ali nebo je već puno munja i ognja: uskoro će krenuti kiše, potop je nemoguće izbjeći.

2. Sodoma i Gomora (1976./77.)

Slika se zapravo zove "Grijeh". Ljudska povijest se ponavlja. Čovjeka opsjedaju iste strasti: pijanstvo, pohlepa, blud. To je vrtlog življenja, na čijem dnu čuči grijeh. Naslikao sam biblijskog Lota i njegove kćeri, te Saru, koja se pretvorila u stup soli, prekrivši Božju zapovijed. Ne slušamo opomene Providnosti. Moj Lot je bogobojazan, no i zloguki prorok: propovijeda opću propast. Tu je pravednik, koji kamenuje grješne. No, on je također u zabludi, jer preuzima Božji posao. Ovaj je čovjek bijel kao kreda. Neki već pripadaju svijetu

duhova, kao rečeni jahač sa svijećom u ruci, na sablasnoj životinji. Ovi pobožni pokušavaju preobratiti zabludjele u zadnji čas. A kola su se slomila: osovina je pukla. Mnogo praznih zemljanih posuda kazuje da su svi obroci pojedeni, i da je vrijeme isteklo. Fantastična pokrivala na glavi sugeriraju "iskrenutu pamet", otklon od zdravog razuma. Tijela postaju predmet trgovine, cijena im je sve niža: za gutljaj vina, tričariju: ukras. U pozadini svih tih prizora, rađa se nova sekta, cvate nova religija: ne obazirući se na pouke Sodome i Gomore, ljudi već izmišljaju svoje bogove i obrede, sadeći klicu nove, vlastite propasti.

3. Svaki čovjek nosi svoj križ (1975.)

Cijeli život nosi se jedan križ. Oko čovjeka je mnogo iskušenja: zloba, mržnja, sotonske napasti. One te prate cijelim putem. Propast vreba: zov novca, životna zadovoljstva. Tri su moguća puta, a srednji put je najbolji. To je Put Umjerenosti. U svakom čovjeku ponavlja se Krist. I srećom, svatko ima svog Ivana, koji bi za njega bio spreman dati glavu. No, najteže je naći Cirenca, koji bi s nama podijelio muku. Zato ga nema ni na mojoj slici. Čovjek sa svijećom ovdje traži čovjeka, onoga boljega u nama. Može biti filozof, moderni Diogen, no on je i vodič duša, sve do preko groba. Vidite glave poginulih za dostojanstvo ljudske osobe: zaslužili su spomen. Na putu prema Vječnosti, na nas stalno vreba Pakao: zbog toga je prikazan "porod od tmine": salamanderi, aveti, divlje zvijeri. Budući da smrt vreba na kraju, postavljena je, kao opomena, gola lubanja iskljuvanih očiju. Važno je, naposljetku, sa sobom nositi viziju ljepote i mira: to je onaj pejzaž u pozadini, u smirenom svijetlu. Tako se čovjek, barem u mašti, vraća u svoj Eden.

4. Raspelo (1984./85.)

Nacrtao sam tamnoputoga Krista. Drugačijega, jer on je i bio od svih bića drugačiji. Tako je ispalo: da je i razapet na neuobičajen način, na brezovom drvetu. Gore su tri ptice, simboli Trojstva: Otac, Sin i Duh Sveti. Ispod križa je Marija u bijeloj haljini, rimski vojnik na bijelcu, Juda koji prima dukate i Nečastivi, koji prisustvuje pogodbi. Dolje su Kristovi sljedbenici, rodbina, zaplakana braća. Tu je Marija Magdalena, grješnica i pokajnica, pa književnici i farizeji, koji su kumovali pravednikovoj propasti. Zvijer (lav) trga Isusove haljine. Svetac s aureolom pokušava ih spasiti. Razularena gomila slavi u krčmi, surovo se naslađuje, pribijajući nevine na križ. Pojavila su se znamenja na nebu i zemlji: požari, tamni oblaci. Neki ožalošćeni poludjeli su od bola: proljevaju vino, uništavaju imovinu, zemaljsku muku i trud. Samo se Isus uzdiže iznad svega, predan je smrti. Žrtvovao se za sve te ljude, svoju braću, podjednako dobre i zle.

5. Graničari / Povratnici (1986.)

Ne pamtim graničare. Bili su tu u doba mog rođenja. Želio sam naslikati svoju viziju zla koje se zove rat. Ovo su povratnici s neke bojišnice. Došli su iz blata i rovova, lica su im kao od zemlje. Stoje pred krajem kojim je prošla vojska: kao da je sve opustošeno i mrtvo. Sivilo i zgarišta. Magluština i raskvašeno tlo. Stavili su ljudi glave u torbe za komad kruha i pedalj zemlje. Ili ih je nosio domoljubni zanos, tko zna. Ova dvojica se, u svakom slučaju, rastaju. Možda su bili protivnici, suparnici: imaju dijelove različitih odora. Gledali su smrti u oči, preko nišana su se ciljali. Sada su baš na zadnjoj točki puta. Pružit će si ruku, pa svatko na svoju stranu. Dobro je to: kad se možeš rastati kao čovjek. Čim otvoriš stranicu neke povijesti, iz nje prokulja rat i smrt. Sivo, sve je to sivo, žalosno.

6. Kmica z Babinoga kuta (1970.)

Uvijek kad je išla "kmica z Babinoga kuta" bilo je tuča, proloma, nevolja. To govore stari: postoji takva uzrečica. Babin kut u stvarnosti ne postoji. Radi se o izmišljenom mjestu, gdje vladaju čarobnjačke sile. U prirodi, možda bi to mogao biti zapad, odakle nam idu nepogode. Slikajući, postavio sam se iznad velike ravnice, dok na nju nalegne nebo, teško kao olovo. Posvuda se širi skorjeli, tamnoplavi snijeg. Dugo mi je trebalo da i sam izađem iz te "olovne zakovanosti". Naravno, poetski gledano, lijepo je vidjeti kućice na hrpi, pod velikom šumom. Ne znaš što unutra rade živa bića, ali zamišljaš: jedu, spavaju, sanjare, trudni od ljetnih poslova sada blaguju, piju vino iz kante. Navukli su kaše, žita, kukuruza u hambar i smočnicu. Sada

treba preživjeti do proljeća, sačuvati svoju sirotinju. Zato se boje oblaka, oluje i grmljavine. Kao i nekada, strahovi još žive u ljudskoj svijesti. Čovjek je nemoćan pred silama prirode, a ima li uopće netko, tko će ga zaštititi i čuvati?

7. Nevjesta dravskih ribara (1982.)

U moje vrijeme, ribolovci su se uvukli u dravske jarke, i tu lovili po danu i po noći. To su bile beskrajne priče, sanjarije o drugom svijetu. Maštovita izmišljanja: ulovio bi ribu kao prst, a u priči je postajala dugačka poput ruke. Ali bilo je i krasnih gozbi: riblji paprikaš krčka u kotliću, miriše riba na rašljama uz žar. Grupa na slici zatečena je u takvom trenutku. Svi su opušteni, blaženi. Jedan je došljak ogrnut čohom, ima putnu kabanicu s kapuljačom. Kao da je ispao iz Biblije: po njemu pada odsjaj vatre, on nešto pripovijeda ostalima. Vidio sam često takve ribarske družine, zaljubljene u vodu. Kraj vode i od vode su živjeli, od nje primali karakter. Nevjesta dravskih ribara ne postoji. Izašla je iz mašte: govorilo se o susretima s divljim djevojkama, da su to dravske i šumske vile, koje privučene vatrom i hranom dolaze k smrtnicima. Zna se da "noć ima svoju moć". Zato se ova dvojica uspinju na drvo, traže svoj san – prelijepu divlju ženu. Taj dio slike ne pripada stvarnosti. Evo, i kornjača ide na drvo, kao neki naborani, prurušeni čarobnjak. Ona pojačava dojam neobičnosti, fantastičnosti. No, kako je sve to ipak dravska idila, u pozadini dva se jelena u doba parenja bore za košutu i vlast u šumi. Ovaj je pejzaž sasvim zdrav, ništa nije uginulo zbog bolesti, samo od starosti. Lopoči na vodi i zvijezde na nebu: ne znaš koje je ljepše, što više osvaja i opija osamljenu ljudsku dušu. Već sam rekao da mi Drava mnogo znači u životu i umjetnosti. U njoj sam pronašao svoju veliku temu, dostatnu za cijeli jedan život.

8. Povratak iz ribolova (1988.)

Ovijekovječio sam običan, lijepi dan: nalik na druge, a poseban. Priroda je posve spokojna, nenarušena. Tu je bila ogromna mrtvica, s lopočima, prava močvara, koja stalno vrije i kipi. Oko nje ima otrovnog bilja, prikazanog u jarkim bojama. Prelama se svjetlo, čini se da je sve živo. Vidi se da je ljeto: bršljani i loze penju se po stablima, titra vrućina. Čovjek je naprtio udice složene kod kuće, veseo je: nosi ulovljenu ribu. Doma će biti gozba. Tu, vani, priroda je složila najljepše bukete i kombinacije, kakvih nema ni u kraljevskom vrtu. Milina koja osvaja srce. I sve će to uvenuti, daleko od ljudskih očiju. Stavio sam ribiče u tu scenu, iako možda nisu važni. Oni su sretni ljudi, u svom kutu zemaljskoga raja. Zadovoljan sam s tom slikom. Obuhvatio sam punoću sunca u šašu, po granama i travi. Moje dugogodišnje iskustvo pokazalo se na djelu.

9. Život zvun vremena (1992.)

Prizor se odvija na nekom zaboravljenom mjestu, u sporom vremenu iz priče. Ovi ljudi izbačeni su izvan orbite civilizacije. Ne vrijede zakoni, nema pravila. Imaju crkvu, jer čovjek mora u nešto vjerovati. No, sam Bog zna u što vjeruje ova družina. Svi su posebni: jedni se ljube na javnom mjestu, ne hajuci za opomene duhovnika. Drugi pak sanjare, a treći su obuzeti svakodnevnim poslom: šopanjem guske, kiseljenjem mlijeka. Malouman čovjek nosi poklopac na glavi. Budući da ni o čemu nema pojma, želi biti "svakom loncu poklopac", prodati svoju ludost pod mudrost. Gotovo polovica naslikanih likova penje se na drvo: svi hoće biti **gore**, isticati se, svi bi bili drugačiji od drugih i nitko ne pristaje na svoju običnost. Čuo sam da ljudi koji zamru, kad napuštaju ovaj svijet, čuju zvukove zamamne glazbe, glas violine. Naravno, samo neki. Tako je i ovdje: tek trojica čuju glazbu, kao što u životu ne vide svi jednako, niti imaju smisla za ljepotu umjetnosti.

10. Razgovor v goricaj (1993.)

Gorice su podravski "vrt uživanja", mada i veliki trud i muka. Na mojoj slici vlada predmartinjsko raspoloženje. To je vrijeme kad se, po starim regulama, "krstio mošt". Gotova je cjelogodišnja muka, na red dolaze razgovor i pjesma. Trsje je obrano, ostalo je tek gdjekoje strašilo, koje nisu satrle ljetne oluje. Ti osamljeni krpeni čuvari branili su zrnje od osa, stršena i čvoraka, čuvajući ga za gospodara. Vlada prekrasan

mir. Tu nema dimnjaka, brenčanja ni divljanja, kao u naseljima. Čovjek može na miru obožavati svoje bogove, kušati od kraljevskog nektara sa svoje loze. Sve što trebaš, raste oko tebe. A u torbi si donio slanine, sira, luka i kruha. Takva je bila navada starih goričara. Napravio sam mnogo "goričnih" prizora, no ta tema nije ni gotova ni iscrpljena. Postoje kostanji, mjesečina, cvrčci, duh stare klijeti, gdje vrata škripe od rasušenosti i starosti. Sjetiš se slamnatog krova, tavana, lakomice, preše, tikve i "šefa", svega onoga o čemu je pisao kajkavski hrvatski pjesnik Fran Galović. Za mene, Drava i Bilogora drže Podravinu u ravnoteži, i sve što mislim, doživljam i slikam, događa se u tom međuprostoru.

U Gornjoj Šumi, kolovoza 1997.

Opći potop

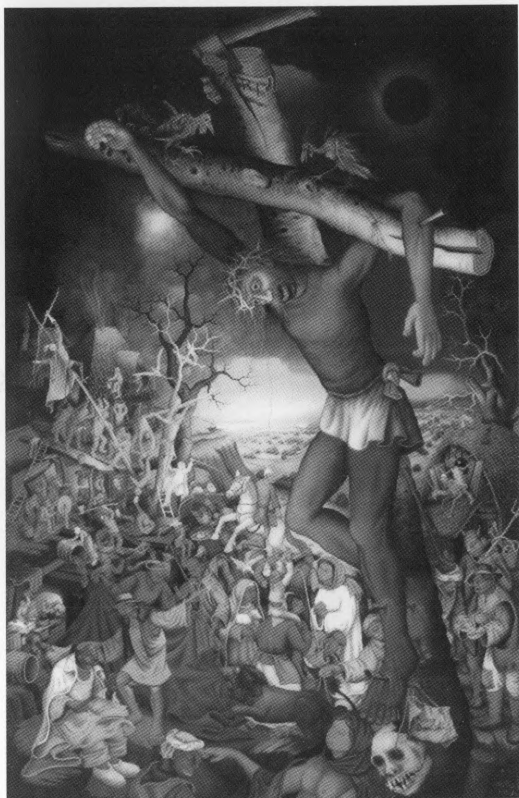
Sodoma i Gomora

Svaki čovjek nosi svoj križ

Raspelo

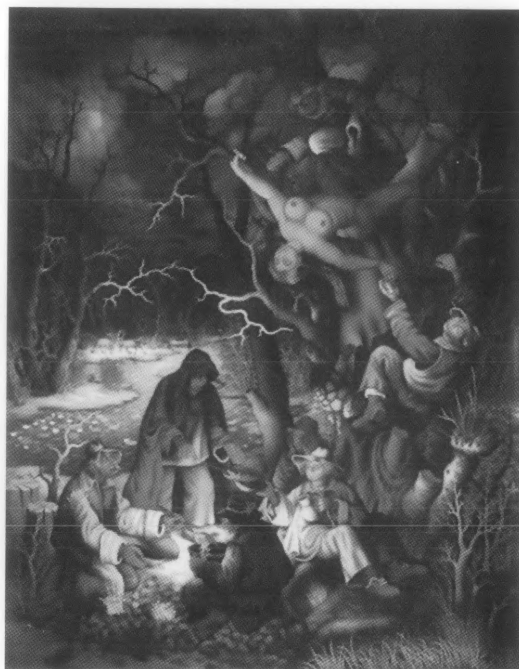
Graničari / Povratnici

Kmica z Babinoga kuta

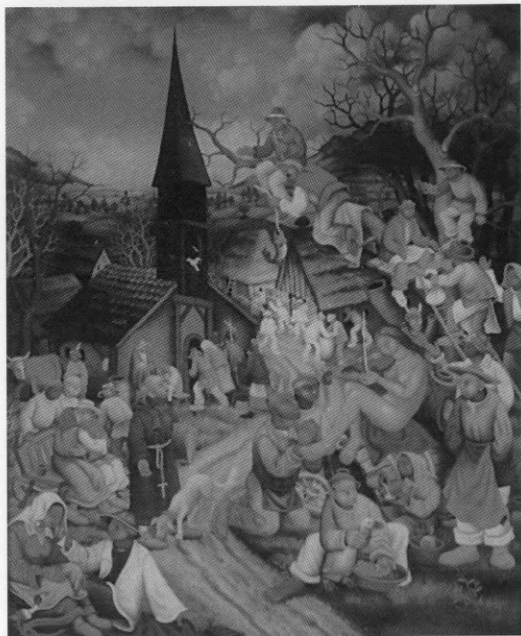

Nevjesta dravskih ribara

Povratak iz ribolova

Život zvun vremena

Razgovor v goricaj